

Agnieszka Laskowska-Ginszt, Marek Wołkowycki

PIERWSZE STWIERDZENIE *GUEPINIA HELVELLOIDES* W PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ

First record of *Guepinia helvelloides* in the Białowieża Forest

Guepinia helvelloides (DC) Fr. (= *Tremiscus helvelloides* (DC.) Donk) jest grzybem należącym do rzędu uszakowców *Auriculariales*. Po raz pierwszy gatunek ten opisał w 1805 r. Augustin Pyramus de Candolle nadając mu nazwę *Tremella helvelloides*. Obecną nazwę, uznaną w Index Fungorum (www.indexfungorum.org 2020) nadał mu w 1828 r. Elias Fries, przenosząc go do rodzaju *Guepinia* (Fries 1828). Nazwę polską – płomykowiec galaretowaty – nadał Władysław Wojewoda w 1987 r. dla synonimu *Tremiscus helvelloides* (Wojewoda 2003). W polskim piśmiennictwie mykologicznym gatunek ten opisywany był też jako płomyk galaretowaty (Wojewoda 1977) lub płomykówka galaretowata (Gumińska i Wojewoda 1983).

W Polsce w latach 1995–2004 gatunek ten był objęty ochroną częściową, następnie w latach 2004–2014 ochroną ścisłą i od roku 2014 ponownie został objęty ochroną częściową (Rozporządzenie 1995, 2001, 2004, 2014). Znajduje się on również na Czerwonej liście grzybów wielkoowocnikowych Polski (Wojewoda i Ławrynówicz 2006) w kategorii zagrożenia R – rzadki – gatunek o ograniczonym zasięgu geograficznym, o małym obszarze siedliskowym lub też występujący na rozległym obszarze, ale w dużym rozproszeniu. *Guepinia helvelloides* znajduje się na listach gatunków zagrożonych w innych krajach Europy, m.in. w Danii (Wind i Pihl 2010), Estonii (Saar et al. 2019) i Bułgarii (Gyosheva et al. 2006).

Grzyb ten tworzy owocniki przeświecające, czerwonopomarańczowe, różowopomarańczowe, karminowopomarańczowe (fot. 1). W okresie późnej jesieni czerwona barwa jest mniej wyraźna (fot. 2); przy wysychaniu owocniki brązowieją i stają się czerwono-brązowe, ceglasto-żółto-brązowe lub brązowopurpurowe; owocniki zupełnie suche są czerwono-brązowe lub brązowe. Trzon jest najczęściej trochę jaśniejszy, z odcieniem ochrowo-żółtym, u podstawy prawie biały. Pojedynczy owocnik jest początkowo łopatkowaty, języczkowaty, w miarę wzrostu nieregularny lub lejkowaty z falistym i nieregularnie karbowanym brzegiem, ku podstawie zwężony w trzon, 30–100 (150) mm wysokości, 30–70 (100) mm szerokości i 2–4 mm grubości. Trzon osiąga do 50 mm długości i do 15 mm szerokości, jest pusty w środku, nieregularnie cylindryczny, często spłaszczony lub rozszerzony, u podstawy zwężony. Owocniki wyrastają w grupach, często zrosnięte ze sobą w kępki; wewnętrzna powierzchnia jest matowa, białoproszona; zewnętrzna czasem bruzdowana i żyłkowana. Hymenofor znajduje się w górnej części wewnętrznej powierzchni owocnika.

Barwa wysypu zarodników jest biała. Zarodniki są cylindryczne, elipsoidalne, z wyraźnym dziobkiem, gładkie, hialinowe, nieamyloidane, $9\text{--}12(16) \times 4\text{--}6.5\ \mu\text{m}$.

Mięsz jest galaretowaty, jaśniejszy niż powierzchnia owocnika. Konsystencja owocników jędrna, galaretowata, w górnej części bardzo elastyczna, w trzonie twarda do prawie chrząstkowatej. Zapach jest słaby, grzybowy, smak wodnisty lub prawie bez smaku.

Fot. 1. Dwa owocniki *Guepinia helvelloides* na stanowisku w oddz. 487B w Nadl. Hajnówka, wrzesień 2018 r. (fot. Marek Wołkowycski).

Photo 1. Two fruiting bodies of *Guepinia helvelloides* on stand in 487B forest section of Hajnówka Forest District. September 2018. (photo by Marek Wołkowycski).

Fot. 2. *Guepinia helvelloides* w Nadl. Hajnówka w oddz. 487B, październik 2018 r. (fot. Agnieszka Laskowska-Ginszt).

Photo 2. *Guepinia helvelloides* in Hajnówka Forest District, in 487B forest section. October 2018. (photo by Agnieszka Laskowska-Ginszt).

Fot. 3. Siedlisko w miejscu występowania *Guepinia helvelloides* - las wilgotny, w ujęciu fitosocjologicznym Sokołowskiego reprezentujący zespół grądu subkontynentalnego w wariantcie murszowym *Tilio-Carpinetum circaetosum*, październik 2018 r. (fot. Agnieszka Laskowska-Ginszt).

Photo 3. Habitat of *Guepinia helvelloides* - moist forest, according to Sokołowski's representing *Tilio-Carpinetum circaetosum*. October 2018. (photo by Agnieszka Laskowska-Ginszt).

Fot. 4. Miejsce pierwszego stwierdzenia owocników *Guepinia helvelloides*, październik 2018 r. (fot. Agnieszka Laskowska-Ginszt).

Photo 4. Place where first record of *Guepinia helvelloides* was made. October 2018. (photo by Agnieszka Laskowska-Ginszt).

Owocniki wyrastają od lata do jesieni, na resztkach drewna, także zagrzebanych w ziemi, głównie drewna świerkowego lub innych drzew iglastych, rzadko liściastych, u podnóża pni drzew i pniaków, na glebach wapiennych. Grzyb ten występuje częściej w górach, w miejscach wilgotnych, cienistych. *Guepinia helvelloides* znana jest z całej umiarkowanej strefy półkuli północnej. W Europie została stwierdzona prawie we wszystkich krajach, najczęściej jednak notowana jest w górach środkowej i południowej Europy (Wojewoda 1977).

Puszcza Białowieska jest jednym z najbardziej poznanych pod względem mykologicznym regionem w kraju. Brakuje jednak jakichkolwiek informacji o występowaniu *Guepinia* na tym terenie (Wojewoda 1979, 2003, Kujawa et al. 2019). Nie odnotowano tego gatunku również w trakcie zbierania materiałów do wystaw grzybów organizowanych od 1994 r. przez Białowiecki Park Narodowy (Kujawa et al. 2018). W ostatnich latach *G. helvelloides* stwierdzono na dwóch stanowiskach w Nadleśnictwie Hajnówka. Po dokonanych odkryciach stanowisk można stwierdzić, że gatunek w Puszczy Białowieckiej jest skrajnie rzadki.

Stanowisko *G. helvelloides* zostało pierwszy raz znalezione w Puszczy Białowieckiej w Nadleśnictwie Hajnówka w 2001 r. w oddz. 463D/486B na nieczynnym torowisku Wąskotorowych Kolejek Leśnych, w sąsiedztwie lasu wilgotnego i przykolejkowej składnicy drewna. Obecnie jest to rezerwat Lasy Naturalne Puszczy Białowieckiej utworzony w 2003 r. Położony jest on w trzech Nadleśnictwach: Białowieża, Browski i Hajnówka, w kilku fragmentach obejmujących lasy naturalne i zbliżone do lasów naturalnych łęgów, olsów i siedlisk leśnych z dominacją starych drzewostanów. Stwierdzono wówczas kilkanaście owocników w kilku grupach. Znaleźli je miały charakter przypadkowy. W późniejszych latach owocniki tego gatunku obserwowano corocznie i w zależności od warunków atmosferycznych wyrastały one w zróżnicowanej liczbie grup, o różnej liczebności. Jednak w ostatnich latach stanowisko nie zostało potwierdzone. Być może sukcesja naturalna drzew i krzewów oraz bujna roślinność trawiasta nie pozwoliła na ponowne zaobserwowanie owocników (fot. 4).

Nowe, kolejne stanowisko grzyba zostało znalezione w Nadleśnictwie Hajnówka w 2017 r. w oddziale 487B, ok. 1 km od miejsca pierwszej lokalizacji, również w zasięgu torowiska kolejki leśnej, w pobliżu dawnej składnicy drewna, także w rezerwacie Lasy Naturalne Puszczy Białowieckiej. Odkrycie nie było przypadkowe, było wynikiem monitorowania pierwszego stanowiska. Owocniki rosły w dwóch grupach po kilka sztuk. W 2018 r. stwierdzono dwa owocniki (fot. 1, 2). Siedlisko w miejscu występowania *G. helvelloides* to las wilgotny, w ujęciu fitytosocjologicznym Sokołowskiego (Sokołowski 2004) reprezentuje zespół grądu subkontynentalnego w wariantcie murszowym *Tilio-Carpinetum circaetosum* (fot. 3). W 2019 r. owocników nie odnaleziono. Jest to prawdopodobnie związane z bardzo suchym latem i ogólnie słabym rokiem grzybowym w Puszczy Białowieckiej.

Występowanie tego grzyba związane jest zawsze z glebami zasadowymi. W miejscu stwierdzenia stanowisk w Puszczy Białowieckiej zmierzona wartość pH gleby (ph-metrem VOLTKRAFT - PH- 212) wynosiła na pierwszym stanowisku – 7,18, a na drugim – 7,45. Związane jest to z działalnością człowieka, z podsypywaniem torowisk kolejkowych żwirem w latach ich użytkowania. W rezultacie wytworzyły się korzystne warunki siedliskowe sprzyjające pojawieniu się *G. helvelloides*.

Stanowisko będzie monitorowane przez autorów. Konieczne jest przeprowadzenie czynności usunięcia nalotów drzew i krzewów z linii kolejki leśnej będącej jednocześnie linią podziału powierzchniowego.

LITERATURA

- FRIES E.M. 1828. Elenchus Fungorum, sistens Commentarium in Systema Mycologicum 2, Gryphiswaldiae: Sumptibus Ernesti Mauriti.
- GUMIŃSKA B., WOJEWODA W. 1983. Grzyby i ich oznaczanie. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.

- GYOSHEVA M.M., DENCHEV C.M., DIMITROVA E.G., ASSYOV B., PETROVA R.D., STOICHEV G.T. 2006. Red list of fungi in Bulgaria. *Mycol Balc.* 3, 1: 81-87.
- INDEX FUNGORUM 2020. Dostęp 21.02.2020 r. [<http://www.indexfungorum.org/>].
- KUJAWA A., SZCZEPKOWSKI A., GIERCZYK B., ŚLUSARCZYK T. 2018. Ile gatunków grzybów rośnie w Puszczy Białowieskiej? Wystawy grzybów źródłem nowych danych. *Sylvan* 162, 11: 933-940.
- KUJAWA A., GIERCZYK B., ŚLUSARCZYK T. 2019. Rejestr gatunków grzybów chronionych i zagrożonych. IN: SNOWARSKI M. Atlas grzybów Polski. Dostęp 06.12.2019. [<http://www.grzyby.pl/rejestr-grzybow-chronionych-i-zagrozonych.htm>].
- ROZPORZĄDZENIE 1995. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz. U. z 1995, Nr 41, poz. 214).
- ROZPORZĄDZENIE 2001. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 11 września 2001 r. w sprawie określenia listy gatunków roślin rodzimych dziko występujących objętych ochroną gatunkową ścisłą i częściową oraz zakazów właściwych dla tych gatunków i odstępstw od tych zakazów (Dz. U. z 2001, Nr 106, poz. 1167).
- ROZPORZĄDZENIE 2004. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną (Dz. U. z 2004, Nr 168, poz. 1765).
- ROZPORZĄDZENIE 2014. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej grzybów (Dz. U. z 2014, poz. 1408).
- SAAR I., OJA J., PÖLDMAA K., PÄRTEL K., ZETTUR I., KÕLJALG U. 2019. Red List of Estonian Fungi – 2019 update. *Folia Cryptog. Estonica* 56: 117-126.
- SOKOŁOWSKI A. 2004. Lasy Puszczy Białowieskiej. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.
- WIND P., PIHL S. 2010. The Danish Red List. The National Environmental Research Institute, Aarhus University.
- WOJEWODA W. 1977. Grzyby (Mycota). T. 8. Podstawczaki (Basidiomycetes), Trzęsakowe (Tremelales), Uszakowe (Auriculariales), Czerwocogrzybowe (Septobasidiales). In: KOCHMAN J., SKIR-GIEŁŁO A. (Eds.). *Flora Polska. Rośliny Zarodnikowe Polski i ziem ościennych*. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, PWN, Warszawa-Kraków.
- WOJEWODA W. 1979. Rozmieszczenie geograficzne grzybów tremelloidalnych w Polsce. *Acta Mycol.* 15: 75-144.
- WOJEWODA W. 2003. Checklist of Polish Larger Basidiomycetes. In: MIREK Z. (Ed.). *Biodiversity of Poland*. Vol. 7. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków: 54-70.
- WOJEWODA W., ŁAWRYNOWICZ M. 2006. Red list of the macrofungi in Poland. In: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (Eds.). *Red list of plants and fungi in Poland*. W. Szafer Institute of Botany Polish Academy of Sciences, Kraków: 54-70.

Summary

Guepinia helvelloides is a partially protected species. It is also on the Red list of the macrofungi in Poland in the R – rare category.

The fungus site was first found in the Białowieża Primeval Forest in the Hajnówka Forest Inspectorate in 2001 on the track of the forest railway. The second locality was found in 2017 about 1 km from the first location also within the range of the forest railway track, near the former wood landing. Natural succession of trees, shrubs and lush grass vegetation may have been the reason why it was impossible to observe the fruiting bodies on the first site in recent years.

Adresy autorów:

Agnieszka Laskowska-Ginszt
Nadleśnictwo Hajnówka
ul. Kolejki Leśne 12; 17-200 Hajnówka
e-mail: aga.l21@wp.pl

Marek Wołkowycki
Politechnika Białostocka
Instytut Nauk Leśnych
ul. J. Piłsudskiego 8; 17-200 Hajnówka